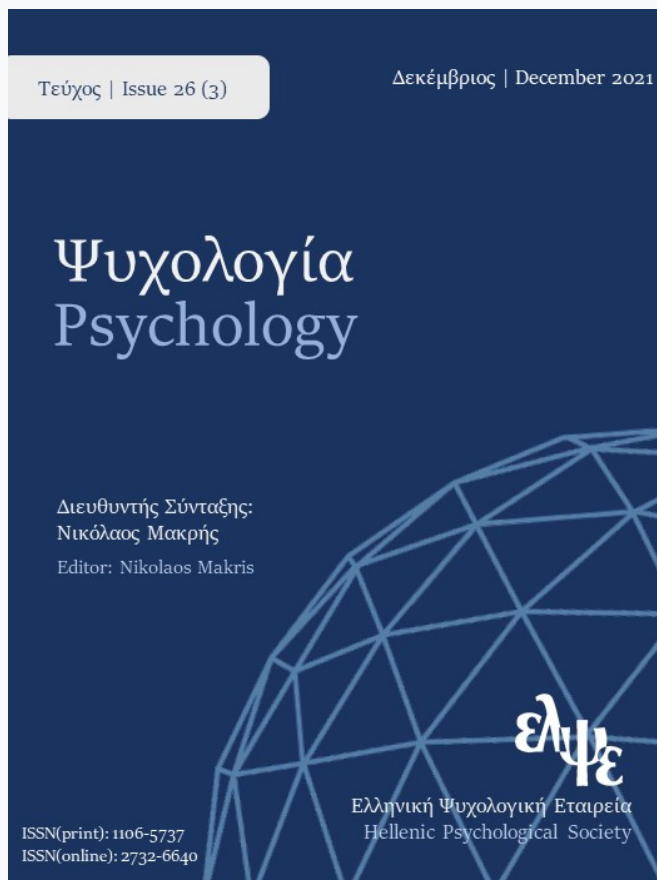

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 26, No 3 (2021)

Special Section: Psychological consequences of the COVID-19 pandemic

Effects of the pandemic Covid-19 on perceptions and attitudes of adults towards pets

Maria Markodimitraki, Michael Linardakis, Maria Kyriotaki

doi: [10.12681/psy_hps.29338](https://doi.org/10.12681/psy_hps.29338)

Copyright © 2022, Μαρία Μαρκοδημητράκη, Μιχάλης Λιναρδάκης, Μαρία Κυπριωτάκη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Markodimitraki, M., Linardakis, M., & Kyriotaki, M. (2022). Effects of the pandemic Covid-19 on perceptions and attitudes of adults towards pets. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 26(3), 181–196. https://doi.org/10.12681/psy_hps.29338

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ | RESEARCH PAPER

Επιδράσεις της πανδημίας COVID-19 στις αντιλήψεις και τις στάσεις των ενηλίκων προς τα ζώα συντροφιάς

Μαρία ΜΑΡΚΟΔΗΜΗΤΡΑΚΗ¹, Μιχάλης ΛΙΝΑΡΔΑΚΗΣ¹, Μαρία ΚΥΠΡΙΩΤΑΚΗ¹¹Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Κρήτη, Ελλάδα

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ
αντιλήψεις, COVID-19, ενήλικες, ζώα συντροφιάς, στάσεις	Σκοπός της παρούσας έρευνας αποτέλεσε η ανίχνευση της ποιότητας των αλληλεπιδράσεων ενηλίκων με τα ζώα συντροφιάς κατά την περίοδο της πανδημίας COVID-19. Διερευνήθηκαν οι αντιλήψεις και οι στάσεις των ενηλίκων απέναντι στα ζώα συντροφιάς και οι επιπτώσεις της πανδημίας στη διαμόρφωση αντιλήψεων και στάσεων καθώς και στους προβληματισμούς των ενηλίκων σε σχέση με τη μετάδοση του COVID-19 μέσω των ζώων συντροφιάς. Επιπλέον, μελετήθηκαν οι σχέσεις των εν γένει στάσεων των ενηλίκων απέναντι στα ζώα με τις απαντήσεις τους αναφορικά με τις επιπτώσεις της πανδημίας στις σχέσεις τους με τα ζώα και τις διαφορές στις επιπτώσεις αυτές ανά φύλο, ηλικιακή ομάδα και κατοχή ζώου συντροφιάς. Για τη διερεύνηση των στάσεων και των αντιλήψεων των ενηλίκων έγινε προσαρμογή σχετικής κλίμακας προς γονείς μαθητών, ώστε να απευθύνεται σε ενήλικες του γενικού πληθυσμού. Στην έρευνα συμμετείχαν 787 ενήλικες από την Ελλάδα. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι οι θετικές στάσεις των ενηλίκων απέναντι στα ζώα συντροφιάς διατηρήθηκαν και κατά την περίοδο COVID-19. Ομοίως, οι αρνητικές στάσεις των ενηλίκων για τα ζώα συντροφιάς διατηρήθηκαν και κατά την περίοδο της πανδημίας, με τους ερωτώμενους αυτής της κατηγορίας να επιρρίπτουν ευθύνες στα ζώα για τη μετάδοση του ιού στους ανθρώπους. Μέσα από τη συγκεκριμένη εμπειρική μελέτη αναδύονται σημαντικά θέματα που σχετίζονται με τα οφέλη από την αλληλεπίδραση των ενηλίκων με τα ζώα συντροφιάς, τα οποία συζητούνται ως προς τη μελλοντική αξιοποίησή τους σε ποικίλα εκπαιδευτικά και κλινικά πλαίσια.
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	
Μαρία Μαρκοδημητράκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, Ρέθυμνο 74100, Ελλάδα email: markodim@uoc.gr	

Εισαγωγή

Στις αρχές του έτους 2020 η ανθρωπότητα βρέθηκε αντιμέτωπη με μια νέα ασθένεια, την COVID-19, που προκαλεί ο ιός SARS-CoV-2, με διαφορετικές ερμηνείες σχετικά με την προέλευσή της (Shreedhar & Mourato, 2020) - που έθεσε ολόκληρο τον πλανήτη σε κατάσταση πανδημίας (Bowen et al., 2020· Contini et al., 2020· Parry, 2020· Zhiyuan et al., 2020). Οι συνέπειες του COVID-19 ήταν και εξακολουθούν να είναι, εφόσον η πανδημία είναι ακόμα σε εξέλιξη, σημαντικές σε πολλούς τομείς της ανθρώπινης δράσης, στον κοινωνικο-οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό τομέα, που σχετίζονται με τη γενικότερη ανάπτυξη των χωρών και την ευημερία των πολιτών (Yoosefi Lebni, et al, 2020). Παράλληλα με τις επιπτώσεις σε οικονομικό επίπεδο προκλήθηκαν και ψυχολογικές συνέπειες (Nieforth & O' Haire, 2020), κυρίως σε ανθρώπους με ψυχιατρικά προβλήματα (Druss, 2020·Shinn & Viron, 2020), άστεγους (Nagendrappa & Shoib, 2020· Rajukmar, 2020) και γενικά σε ευάλωτες ομάδες (Vincent et al., 2020). Οι συνέπειες αυτές, ακόμη και σήμερα, είναι πολύ νωρίς ώστε να αποτυπωθούν πλήρως με έρευνες και στατιστικά δεδομένα. Ο εγκλεισμός μέσα στο σπίτι, η αποχή από τις κοινωνικές συναναστροφές (Vincent et al., 2020), οι εναλλακτικοί τρόποι εργασίας ή η αβεβαιότητα της ανεργίας (Nieforth & O' Haire, 2020), το άγχος και η μοναχικότητα

(Stallard & Stallard, 2020), ο φόβος της μόλυνσης ή της μετάδοσης του ιού σε άλλους, η απώλεια της καθημερινότητας, οι μη επαρκείς τροφοδοσίες ή και η ελλιπής πληροφόρηση από τους ιθύνοντες (Brooks et al., 2020) αποτέλεσαν μερικές μόνο από τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν κατά το τελευταίο χρονικό διάστημα. Και όπως συμβαίνει συνήθως σε συνθήκες πανδημίας, οι άνθρωποι τείνουν να αναζητούν παρηγοριά και ανακούφιση για να μειώσουν τον πόνο, σωματικό και ψυχικό, μεταξύ άλλων, στον συνάνθρωπο (Andrews, et al., 2020· Singer & Klimecki, 2014), στην τέχνη και την τεχνολογία (Yamaguchi et al., 2020), στο φαγητό (Di Renzo, et al., 2020), αλλά και στην επαφή με τα ζώα (Oliva & Johnston, 2020).

Ειδικότερα, τα ζώα συντροφιάς αποτελούσαν ανέκαθεν μια σημαντική βοήθεια για τον άνθρωπο και κυρίως για άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ευπαθείς ομάδες, αλλά και τον γενικό πληθυσμό (Meehan et al. 2017· Melson, 2003· Mueller & Hunter, 2019· Esteves & Stokes, 2008). Σε πολλούς μάλιστα πολιτισμούς θεωρούνται ως μέλη της οικογένειας στην οποία ανήκουν (Vincent, et al., 2020). Σύμφωνα με την Chandler (2019), η κηδεμονία ενός ζώου συντροφιάς έχει σχετιστεί με την ευεξία που αυτό προσφέρει στον κηδεμόνα του: συναισθηματική και φυσική φροντίδα, αίσθηση του ανήκειν στην οικογένεια, αίσθηση της ευθύνης και ύπαρξης σκοπού, φιλία-συντροφικότητα, κοινωνική αλληλεπίδραση και κοινωνικές συναναστροφές, προσωπικές και πνευματικές αξίες, διασκέδαση, παιχνίδι σε συνδυασμό με τη σωματική υγεία. Είναι σημαντικό ότι ο δεσμός ανθρώπου-ζώου μπορεί να βοηθήσει τον άνθρωπο να ξεπεράσει ένα τραυματικό γεγονός (López-Zerón & Blow, 2017). Ακόμη, η συμπεριφορά των ζώων είναι προβλέψιμη και αυτά δεν έχουν τη δυνατότητα να μεταδώσουν αρνητικές σκέψεις σε αντίθεση με τους ανθρώπους (Nieforth & O' Haire, 2020). Οι συνθήκες εγκλεισμού από την πανδημία έχουν ως αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη αλληλεπίδραση των ανθρώπων με τα ζώα συντροφιάς (Nieforth & O' Haire, 2020· Vincent, et al., 2020), καθώς πολλοί καταφεύγουν στη συντροφιά των ζώων για να αισθανθούν καλύτερα και να αντιμετωπίσουν την κοινωνική απομόνωση. Μάλιστα, τα ζώα συντροφιάς προσφέρουν στους κηδεμόνες τους την αίσθηση διατήρησης της καθημερινότητας και την αίσθηση της αυτο-αποτελεσματικότητας/χρησιμότητας (Hoy-Gerlach et al., 2020), με την κάλυψη των αναγκών του ζώου, σωματικών και συναισθηματικών. Τα ζώα συντροφιάς αποτελούν μια διέξοδο για τους ενήλικες την περίοδο της πανδημίας ή και ένα «μέσο» για έξοδο από το σπίτι και επικοινωνία με άλλους ανθρώπους (Oliva & Johnston, 2020). Παρατηρήθηκε δε αύξηση των υιοθεσιών ζώων συντροφιάς με τους κινδύνους που μπορεί αυτή η τακτική να επιφέρει, εφόσον δεν είναι ισχυρά τα κίνητρα των κηδεμόνων: επιστροφές από υιοθεσίες, εγκαταλείψεις, ακόμη και ευθανασία του ζώου συντροφιάς από τον φόβο μετάδοσης του ιού και αδυναμίας να ανταποκριθούν στο κόστος για τη φροντίδα του (Hoy-Gerlach et al., 2020· Parry, 2020· Vincent et al., 2020).

Από τη μια πλευρά, η αναγκαιότητα για έρευνα προς αυτήν την κατεύθυνση είναι σημαντική, καθώς φαίνεται τα οφέλη από τα ζώα συντροφιάς και τη συναναστροφή με αυτά να είναι θεαματικά, και μάλιστα σε συνθήκες πανδημίας, όπως αναφέρεται και από τους Nagendra και Shoib (2020). Από την άλλη πλευρά, υπάρχει μια αυξανόμενη ανησυχία, σε μέρος του πληθυσμού, για την εξάπλωση του ιού από τα ζώα συντροφιάς, παρόλο που οι αντίστοιχες καταγραφές ανά τον κόσμο είναι ελάχιστες, γεγονός που ώθησε ακόμη και σε μαζικές δολοφονίες αδέσποτων ζώων (Parry, 2020).

Υπάρχει ένα ερευνητικό κενό σχετικά με τις στάσεις απέναντι στα ζώα συντροφιάς πριν και μετά τον εγκλεισμό λόγω πανδημίας. Μάλιστα, η κρίση λόγω της πανδημίας (Bowen et al., 2020) και τα συνεχιζόμενα περιοριστικά μέτρα δημιουργούν τις προϋποθέσεις για περαιτέρω διερεύνηση της σημασίας των ζώων συντροφιάς για την ψυχική υγεία και την ευημερία των κηδεμόνων τους. Ειδικότερα, οι Oliva και Johnston (2020) επιχειρούν να ανιχνεύσουν τις εμπειρίες μοναχικών ενήλικων κηδεμόνων σκύλου ή γάτας σχετικά με την αντιμετώπιση της μοναξιάς τους την περίοδο εγκλεισμού λόγω της πανδημίας COVID-19. Στην έρευνα συμμετείχαν 384 κηδεμόνες ή μη ζώων συντροφιάς και διερευνήθηκαν παράγοντες όπως το φύλο, η ηλικία, η κηδεμονία ή όχι ζώου συντροφιάς, η διάθεση, κ.ά. Αξιοποιήθηκαν κλίμακες που διερευνούσαν τις αλληλεπιδράσεις και τη σχέση ανάμεσα στον κηδεμόνα και το ζώο συντροφιάς, τα επίπεδα στρες, κατάθλιψης, ενσυνειδητότητας και μοναχικότητας, καθώς και δύο ανοικτές ερωτήσεις για το πώς ο εγκλεισμός λόγω πανδημίας επηρέασε τους κηδεμόνες ζώων αλλά και τα ίδια τα ζώα συντροφιάς. Τα αποτελέσματα έδειξαν μεταξύ άλλων ότι η κηδεμονία ενός ζώου προστατεύει τους κηδεμόνες από το στρες, την κατάθλιψη και το αίσθημα της μοναχικότητας. Επίσης, η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων έδειξε ότι η ύπαρξη ενός

ζώου συντροφιάς δημιουργεί τις προϋποθέσεις, ώστε ο κηδεμόνας να μπορεί με μεγαλύτερη ευκολία να αντεπεξέλθει στην πρωτόγνωρη εμπειρία του εγκλεισμού λόγω πανδημίας. Έδειξε, επίσης, ότι και τα ζώα συντροφιάς δέχονται μεγαλύτερη προσοχή και συντροφιά από τους κηδεμόνες τους.

Επιπλέον, στην έρευνα των Bowen και συνεργατών (2020) που διεξήχθη στην Ισπανία, ανιχνεύτηκαν οι επιδράσεις του εγκλεισμού λόγω πανδημίας στους ανθρώπους, στα ζώα συντροφιάς και στον δεσμό ζώου-κηδεμόνα. Ειδικότερα, 1.297 συμμετέχοντες απάντησαν ερωτήματα που αφορούσαν δημογραφικά στοιχεία, τη διάρκεια του εγκλεισμού τους, τη σχέση με το ζώο συντροφιάς (αλληλεπίδραση ζώου συντροφιάς και κηδεμόνα, συναισθηματική εγγύτητα και οικονομική ή άλλη επιβάρυνση που σχετίζονται με την κηδεμονία του ζώου συντροφιάς), αλλά και την επίδραση του εγκλεισμού σε αυτούς και στα ζώα συντροφιάς τους, με έμφαση στο κατά πόσο το ζώο συντροφιάς τους βοήθησε κατά την διάρκεια του εγκλεισμού τους ή προκάλεσε προβλήματα συμπεριφοράς ή ενέτεινε τα ήδη υπάρχοντα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν μεταξύ άλλων ότι οι κηδεμόνες ζώων συντροφιάς δέχθηκαν σημαντική υποστήριξη από τα ζώα τους, με μεγαλύτερη υποστήριξη σε όσους κηδεμόνες αντιμετώπιζαν πρόβλημα λόγω του εγκλεισμού. Ακόμη, η αυξημένη συναισθηματική εγγύτητα με το ζώο συντροφιάς και η ποιότητα της αλληλεπίδρασης με τον κηδεμόνα επηρέασαν το κατά πόσο τους βοήθησαν τα ζώα, ενώ φάνηκε να νιώθουν ότι γενικότερα επιβαρύνονται λιγότερο από την κηδεμονία ενός ζώου. Τα ζώα συντροφιάς δε με ήδη υπάρχοντα προβλήματα συμπεριφοράς, εμφάνισαν επιδείνωση κατά την περίοδο του εγκλεισμού. Τέλος, ως προς το είδος του ζώου συντροφιάς που είχαν οι συμμετέχοντες στην κηδεμονία τους, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι γάτες κατάφεραν να διαχειριστούν καλύτερα τον εγκλεισμό λόγω πανδημίας.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να ανιχνεύσουμε την ποιότητα των αλληλεπιδράσεων των ενηλίκων με τα ζώα συντροφιάς καθώς και την ποιότητα των ίδιων αλληλεπιδράσεων κατά την περίοδο της πανδημίας COVID-19. Επιμέρους στόχοι μας είναι να διερευνήσουμε τις αντιλήψεις και τις στάσεις των ενηλίκων απέναντι στα ζώα συντροφιάς αλλά και τις επιπτώσεις της πανδημίας στη διαμόρφωση αντιλήψεων και στάσεων καθώς και στους προβληματισμούς τους σε σχέση με τη μετάδοση του COVID-19 από τα ζώα συντροφιάς. Επιπλέον, στοχεύουμε στη διερεύνηση των σχέσεων των στάσεων των ενηλίκων απέναντι στα ζώα με τις απαντήσεις των ερωτώμενων αναφορικά με τις επιπτώσεις της πανδημίας στις σχέσεις τους με τα ζώα και να εντοπίσουμε τυχόν διαφορές στις επιπτώσεις αυτές ανά φύλο, ηλικιακή ομάδα και κατοχή ζώου συντροφιάς.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Στην παρούσα μελέτη συμμετείχαν 787 άτομα (83,5% γυναίκες, 81,6% από αστικές περιοχές). Από τους ερωτώμενους 75,8% είχε τουλάχιστον ένα ζώο συντροφιάς, 20% δεν είχε, 3,7% το/τα απέκτησαν κατά την διάρκεια της πανδημίας, ενώ 0,5% (N=4) είχαν αλλά αποφάσισαν να μην συνεχίσουν να το έχουν κατά την περίοδο της πανδημίας. Η μέση ηλικία των ερωτώμενων ήταν 40.42 έτη (TA 11.89).

Μέσα συλλογής δεδομένων και διαδικασία

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη τους μήνες Μάιο έως Σεπτέμβριο του 2020¹. Για τη συλλογή των δεδομένων επιλέξαμε τη χρήση ερωτηματολογίου με τρία τμήματα, σε δείγμα ευκαιρίας. Το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε ηλεκτρονικά (Google Forms), καθώς έχει βρεθεί ότι η ηλεκτρονική χορήγηση μεγιστοποιεί τη συλλογή των δεδομένων, καθιστώντας εφικτή την υπέρβαση της απόστασης (Faleiros et al., 2016), ιδιαίτερα σε συνθήκες υποχρεωτικού εγκλεισμού και αναγκαστικής κοινωνικής απομόνωσης. Η διάχυση του ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου περιείχε δημογραφικά και λοιπά στοιχεία των ερωτώμενων. Στο δεύτερο μέρος χορηγήθηκε η κλίμακα στάσεων για τα ζώα

¹ Η περίοδος διεξαγωγής της έρευνας χαρακτηρίζεται από σταδιακή αποκλιμάκωση των μέτρων, άρση των περιορισμών για τις μετακινήσεις και σταδιακή επαναλειτουργία (επιχειρήσεων αρχικά και σχολείων στη συνέχεια), ωστόσο ακολούθησε αύξηση των κρουσμάτων και ενίσχυση της ανασφάλειας.

συντροφιάς που είχε κατασκευαστεί για το ερευνητικό-εκπαιδευτικό πρόγραμμα «ΕΥ ΖΩΩΝ: Μαθαίνοντας να ζούμε με τα ζώα. Δράσεις για την ευαισθητοποίηση παιδιών, γονιών και εκπαιδευτικών απέναντι στα ζώα συντροφιάς» (Μαρκοδημητράκη, Κυπριωτάκη, Λιναρδάκης, Σπανάκη, Καλεσίου, & Ζυμονοπούλου, υπό δημοσίευση), αποτελούμενη από 18 ερωτήσεις σε κλίμακα 1-7, έτσι όπως τροποποιήθηκε και εμπλουτίστηκε για να απευθύνεται στον γενικό πληθυσμό (η κλίμακα στην προηγούμενη μορφή της αναφερόταν σε γονείς μαθητών νηπιαγωγείου-δημοτικού καθώς και σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης). Στο τρίτο μέρος χορηγήθηκαν 11 ερωτήσεις σε κλίμακα 1-7 για τις αντιλήψεις των ερωτώμενων αναφορικά με τα ζώα συντροφιάς στην περίοδο της πανδημίας COVID-19. Το ερωτηματολόγιο (χωρίς τις επιμέρους επιλογές ανά ερώτηση) δίδεται στο Παράρτημα. Οι ερευνητές ενημέρωσαν τους/τις συμμετέχοντες/χουσες για τον σκοπό της έρευνας που επρόκειτο να λάβει χώρα, για το ότι η συμμετοχή τους στην έρευνα είναι προαιρετική και ότι μπορούν να σταματήσουν τη συμπλήρωση εφόσον το επιθυμήσουν οποιαδήποτε χρονική στιγμή ή να μην υποβάλουν οριστικά τη φόρμα ή εφόσον την υποβάλλουν και δεν επιθυμούν να συμπεριληφθούν τα δεδομένα που συμπλήρωσαν να ενημερώσουν τους ερευνητές μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, παρέχοντας τον ακριβή χρόνο υποβολής των δεδομένων. Επιπρόσθετα ενημερώθηκαν για την ιδιότητα των ερευνητών/τριών και δόθηκαν στοιχεία επικοινωνίας για τυχόν απορίες, διασφαλίστηκε η εμπιστευτικότητα των απαντήσεών τους και η ανωνυμία τους και τονίστηκε ότι σε κανένα σημείο δεν θα αποκαλυφθούν πληροφορίες σχετικά με την ταυτότητά τους ή πληροφορίες σχετικά με τις απαντήσεις τους. Τέλος, αναφέρθηκαν αναλυτικά οι περιοχές συναίνεσης των συμμετεχόντων και ζητήθηκε η συναίνεσή τους για τη συμμετοχή στην έρευνα.

Αποτελέσματα

Στις 18 ερωτήσεις της κλίμακας των εν γένει στάσεων απέναντι στα ζώα συντροφιάς εφαρμόστηκε διερευνητική παραγοντική ανάλυση προκειμένου να προσδιορισθούν οι λανθάνοντες παράγοντες. Η ερώτηση «Όσοι βασανίζουν ή κακοποιούν τα ζώα πρέπει να τιμωρούνται βάσει νόμου» εξαιρέθηκε από την ανάλυση, επειδή δεν εντάχθηκε σε παράγοντα με άλλες ερωτήσεις (το φορτίο της ερώτησης στον παράγοντα όπου εντάχθηκε ως μοναδική ήταν 0,916). Οι υπόλοιπες 17 ερωτήσεις διαμόρφωσαν τέσσερις παράγοντες, εξηγώντας το 48,3% της συνολικής δικύμανσης (*Bartlett's $X^2(136)=2499,88$, $p<0.01$, $KMO=0,856$). Τέσσερις ιδιοτιμές του πίνακα συσχετίσεων των αρχικών μεταβλητών υπολογίστηκαν μεγαλύτερες του 1 (4,27, 1,54, 1,33, 1,07), ενισχύοντας την επιλογή του αριθμού παραγόντων στην ανάλυση. Διαμορφώθηκαν οι εξής παράγοντες: 1. Επιλογή ζώου ράτσας ως ζώο συντροφιάς, 2. Κίνδυνοι από τη συνανάπτυξη παιδιών με ζώα συντροφιάς και κακοποίηση ζώων, 3. Οφέλη από ζώα συντροφιάς και διαφορετικότητα και 4. Παγωμένες αντιλήψεις παιδιών-ενηλίκων για τα ζώα συντροφιάς. Από αυτούς, ο τρίτος παράγοντας εκφράζει θετικές στάσεις, ενώ οι υπόλοιποι τρεις αρνητικές. Οι συντελεστές Cronbach's α των τεσσάρων υποκλιμάκων υπολογίστηκαν μέτριοι οριακά αποδεκτοί ως 0,728, 0,637, 0,608 και 0,308, με τον αριθμό των ερωτήσεων ανά παράγοντα να είναι αντίστοιχα 5, 5, 5, και 2. Ειδικότερα για τον τέταρτο παράγοντα που διαμορφώθηκε μόνο με δύο ερωτήσεις, θα ήταν αδύνατον από μαθηματικής άποψης να διαμορφωθεί σημαντικά υψηλότερος συντελεστής α . Η σημαντική επιρροή του δείκτη Cronbach's α από τον αριθμό των ερωτήσεων που εντάσσονται στον παράγοντα αποτελεί μεονέκτημα του δείκτη και της χρησιμότητάς του, πέραν των βασικών μειονεκτημάτων ότι δεν υπολογίζει βαθμό εσωτερικής συνέπειας και αξιοπιστίας μιας κλίμακας, παρά την εκτεταμένη χρήση του κατά τα παρελθόντα έτη στη βιβλιογραφία για τους σκοπούς αυτούς (Sijtsma, 2009)*

Επιπρόσθετα, εφαρμόστηκε διερευνητική παραγοντική ανάλυση στις 11 ερωτήσεις της κλίμακας για τις αντιλήψεις των ερωτώμενων αναφορικά με τα ζώα συντροφιάς στην περίοδο της πανδημίας COVID-19. Διαμορφώθηκαν τρεις λανθάνοντες παράγοντες, εξηγώντας συνολικά το 56,4% της συνολικής διακύμανσης (*Bartlett's $X^2(55)=2525,09$, $p<0,01$, $KMO=0,759$). Επιπλέον, και σε αυτή την περίπτωση υπολογίστηκαν τρεις ιδιοτιμές του πίνακα συσχετίσεων των μεταβλητών που ήταν μεγαλύτερες του 1 (3,53, 1,67, 1,01), προτείνοντας αυτόν τον αριθμό παραγόντων και βάσει του κριτηρίου των ιδιοτιμών. Οι παράγοντες που υπολογίστηκαν ήταν οι εξής: 1. Φόβοι μετάδοσης COVID-19 από ζώα, 2. Επίρριψη ευθυνών για COVID στα ζώα και 3. Οφέλη και αλληλεπίδραση ζώων-ανθρώπων σε περίοδο COVID-19. Ο τρίτος παράγοντας εκφράζει θετικές στάσεις, ενώ οι υπόλοιποι δύο*

αρνητικές. Και στις τρεις υποκλίμακες οι συντελεστές Cronbach's α υπολογίσθηκαν οριακά αποδεκτοί (0,548, 0,686 και 0,565) δεδομένου του μικρού αριθμού ερωτήσεων που εμπίπτουν σε κάθε παράγοντα (4, 4 και 3 αντίστοιχα).

Τα σκορ κάθε παράγοντα υπολογίσθηκαν ως το άθροισμα των αντίστοιχων ερωτήσεων που εμπίπτουν στον παράγοντα αυτό, διαιρούμενα με το σύνολο των ερωτήσεων του παράγοντα, για λόγους συγκρισιμότητας μεταξύ των σκορ των παραγόντων. Αξίζει να σημειωθεί ότι το δείγμα της παρούσας έρευνας παρουσίασε υψηλά σκορ στους παράγοντες των δύο παραγοντικών αναλύσεων που εκφράζουν θετικές στάσεις, και χαμηλά σκορ στους παράγοντες αρνητικών στάσεων. Τα περιγραφικά μέτρα των σκορ των παραγόντων (σε κλίμακα 1-7) δίδονται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1

Περιγραφικά μέτρα των παραγόντων (κλίμακα 1-7)

Παράγοντας	Μέση τιμή	TA
Επιλογή ζώου ράτσας ως ζώο συντροφιάς	1,75	0,94
Κίνδυνοι από τη συνανάπτυξη παιδιών με ζώα συντροφιάς και κακοποίηση ζώων	1,65	0,79
Οφέλη από ζώα συντροφιάς και διαφορετικότητα	6,56	0,57
Παγιωμένες αντιλήψεις παιδιών-ενηλίκων για τα ζώα συντροφιάς	2,97	1,24
Φόβοι μετάδοσης COVID-19 από ζώα	1,33	0,75
Επίρριψη ευθυνών για COVID-19 στα ζώα	1,27	0,59
Οφέλη και αλληλεπίδραση ζώων-ανθρώπων σε περίοδο COVID-19	4,38	1,56

Προκειμένου να διερευνηθούν διαφορές στις στάσεις αναφορικά με το αν οι ερωτώμενοι έχουν ή όχι ζώο/α συντροφιάς, χρησιμοποιήθηκε το μη παραμετρικό κριτήριο Kruskal-Wallis, αφού, λόγω των άνισων μεγεθών δείγματος των ομάδων που διαμορφώθηκαν, παραβιάστηκε, στις περισσότερες περιπτώσεις, η υπόθεση περί ισότητας διακυμάνσεων της ανάλυσης διακύμανσης κατά ένα παράγοντα. Επίσης, λόγω του μικρού αριθμού ερωτώμενων που απάντησαν «Είχα ζώο συντροφιάς αλλά αποφάσισα να μην συνεχίσω να το έχω κατά την περίοδο της πανδημίας», η ομάδα εξαιρέθηκε από την ανάλυση. Ο Πίνακας 2 δίνει τα αποτελέσματα της ανάλυσης. Οι διαφορές στα διάμεσα σκορ εμφανίζονται, και στους 7 παράγοντες, ως ισχυρώς στατιστικά σημαντικές (τιμές p μικρότερες από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας). Παρατηρείται ότι όσοι δεν έχουν έστω ένα ζώο συντροφιάς έχουν σημαντικά υψηλότερο διάμεσο σκορ στους παράγοντες «Επιλογή ζώου ράτσας ως ζώο συντροφιάς», «Κίνδυνοι από τη συνανάπτυξη παιδιών με ζώα συντροφιάς και κακοποίηση ζώων», «Παγιωμένες αντιλήψεις παιδιών-ενηλίκων για τα ζώα συντροφιάς», «Φόβοι μετάδοσης COVID-19 από ζώα» και «Επίρριψη ευθυνών για COVID-19 στα ζώα», δηλαδή σε όλους τους παράγοντες που εκφράζουν αρνητικές στάσεις απέναντι στα ζώα συντροφιάς, είτε συνδέονται με τον COVID-19 είτε όχι, ενώ αντίστοιχα έχουν σημαντικά χαμηλότερο διάμεσο σκορ στους παράγοντες θετικών στάσεων «Οφέλη από ζώα συντροφιάς και διαφορετικότητα» και «Οφέλη και αλληλεπίδραση ζώων-ανθρώπων σε περίοδο COVID-19».

Η ίδια ανάλυση εφαρμόστηκε στους παράγοντες βάσει των ομάδων που διαμορφώθηκαν σύμφωνα με τις απαντήσεις στην ερώτηση «Η πανδημία και ο εγκλεισμός λόγω COVID-19 επηρέασε όσα πιστεύατε μέχρι τότε για τα ζώα συντροφιάς», όπου 10,5% απάντησε θετικά, ενώ 1,5% αρνητικά. Το 87% των ερωτώμενων απάντησαν «Ουδέτερα, ήμουν ήδη θετικός/ή απέναντι στην επαφή των ανθρώπων με τα ζώα» ενώ 1% (N=8) απάντησαν «Ουδέτερα, ήμουν ήδη αρνητικός/ή απέναντι στην επαφή των ανθρώπων με τα ζώα». Ο Πίνακας 3 παρουσιάζει τα αποτελέσματα του ελέγχου.

Παρατηρείται ότι οι ερωτώμενοι που είτε επηρεάστηκαν θετικά απέναντι στα ζώα συντροφιάς λόγω COVID-19 είτε αρνητικά είτε ουδέτερα, επειδή είχαν ήδη αρνητικές στάσεις, έχουν σημαντικά υψηλότερο σκορ στον παράγοντα «Επιλογή ζώου ράτσας ως ζώο συντροφιάς», συγκριτικά με τους ερωτώμενους που είχαν ήδη θετική στάση πριν από την πανδημία. Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι απαντήσεις στον παράγοντα «Επίρριψη ευθυνών για COVID-

19 στα ζώα». Επιπλέον, αναφορικά με τα «Οφέλη και αλληλεπίδραση ζώων-ανθρώπων σε περίοδο COVID-19» όσοι ερωτώμενοι δήλωσαν ότι επηρεάστηκαν είτε θετικά είτε αρνητικά, εμφανίζουν σημαντικά υψηλότερο διάμεσο σκορ στον παράγοντα, συγκριτικά με όσους δηλώνουν ότι οι στάσεις τους δεν άλλαξαν, αφού ήταν ήδη παγιωμένες πριν από την πανδημία και δεν την σχετίζουν σημαντικά με τα ζώα.

Πίνακας 2

Περιγραφικά μέτρα παραγόντων ανά κηδεμονία ή μη ζώου συντροφιάς και έλεγχος Kruskal-Wallis

	Έχετε έστω ένα ζώο συντροφιάς							Kruskal-Wallis
	Όχι		Ναι, το/τα απέκτησα κατά την πανδημία COVID-19		Ναι, το/τα είχα και πριν την πανδημία COVID-19			
	Μέση τιμή	TA	Μέση τιμή	TA	Μέση τιμή	TA		
Επιλογή ζώου ράτσας ως ζώο συντροφιάς	2,34	1,04	1,56	0,69	1,61	0,86	<0,01	
Κίνδυνοι από τη συνανάπτυξη παιδιών με ζώα συντροφιάς και κακοποίηση ζώων	2,26	0,99	1,68	0,78	1,50	0,64	<0,01	
Οφέλη από ζώα συντροφιάς και διαφορετικότητα	6,32	0,72	6,69	0,43	6,63	0,51	<0,01	
Παγιωμένες αντιλήψεις παιδιών-ενηλίκων για τα ζώα συντροφιάς	3,23	1,12	2,79	1,31	2,99	1,26	<0,01	
Φόβοι μετάδοσης COVID-19 από ζώα	1,68	0,90	1,31	0,80	1,24	0,66	<0,01	
Επίρριψη ευθυνών για COVID-19 στα ζώα	1,57	0,72	1,28	0,77	1,19	0,51	<0,01	
Οφέλη και αλληλεπίδραση ζώων-ανθρώπων σε περίοδο COVID-19	4,06	1,46	4,99	1,74	4,41	1,56	<0,01	

Πίνακας 3

Περιγραφικά μέτρα παραγόντων ανά επίπεδο επιρροής και έλεγχος Kruskal-Wallis

	Η πανδημία και ο εγκλεισμός λόγω COVID-19 επηρέασε όσα πιστεύατε μέχρι τότε για τα ζώα συντροφιάς								
	θετικά		αρνητικά		Ουδέτερα, ήμουν ήδη θετικός/ή		Ουδέτερα, ήμουν ήδη αρνητικός/ή		Kruskal-Wallis
	Μέση τιμή	TA	Μέση τιμή	TA	Μέση τιμή	TA	Μέση τιμή	TA	
Επιλογή ζώου ράτσας ως ζώο συντροφιάς	2,01	1,08	2,13	1,40	1,70	0,90	2,80	1,01	<0,01
Κίνδυνοι από τη συνανάπτυξη παιδιών με ζώα συντροφιάς και κακοποίηση ζώων	1,79	0,81	1,68	0,81	1,62	0,76	2,97	1,40	<0,01
Οφέλη από ζώα συντροφιάς και διαφορετικότητα	6,64	0,49	6,33	0,75	6,57	0,56	5,65	1,33	0,18
Παγιωμένες αντιλήψεις παιδιών-ενηλίκων για τα ζώα συντροφιάς	3,04	1,42	2,67	1,44	2,96	1,21	3,62	1,21	0,19
Φόβοι μετάδοσης COVID-19 από τα ζώα	1,34	0,73	1,58	1,29	1,32	0,73	1,87	1,14	0,39
Επίρριψη ευθυνών για COVID-19 στα ζώα	1,31	0,57	1,69	0,98	1,25	0,57	2,03	0,90	<0,01
Οφέλη και αλληλεπίδραση ζώων-ανθρώπων σε περίοδο COVID-19	5,07	1,55	5,23	1,03	4,28	1,53	4,08	2,43	<0,01

Προκειμένου να εξετασθούν οι διαφορές των παραγόντων ανά φύλο, εφαρμόστηκε το μη παραμετρικό κριτήριο Mann-Whitney. Σε όλους τους παράγοντες όπου εμφανίστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στα διάμεσα σκορ, στους άνδρες παρατηρείται υψηλότερη διάμεση τιμή, όταν οι παράγοντες αφορούν σε αρνητικές στάσεις και χαμηλότερη διάμεση τιμή όταν οι παράγοντες αφορούν σε θετικές στάσεις.

Ο ίδιος έλεγχος χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να εντοπισθούν διαφορές στις στάσεις ανά περιοχή κατοικίας (πόλη/επαρχία). Δεν προέκυψαν στατιστικά σημαντικές διαφορές.

Πίνακας 4

Περιγραφικά μέτρα παραγόντων ανά φύλο και έλεγχος Mann-Whitney

	Άνδρες		Γυναίκες		Mann-Whitney
	Μέση τιμή	TA	Μέση τιμή	TA	
Επιλογή ζώου ράτσας ως ζώο συντροφιάς	2,04	1,01	1,69	0,91	<0,01
Κίνδυνοι από τη συνανάπτυξη παιδιών με ζώα συντροφιάς και κακοποίηση ζώων	1,81	0,72	1,62	0,80	<0,01
Οφέλη από ζώα συντροφιάς και διαφορετικότητα	6,39	0,63	6,59	0,56	<0,01
Παγιωμένες αντιλήψεις παιδιών-ενηλίκων για τα ζώα συντροφιάς	3,01	1,23	2,96	1,24	0,582
Φόβοι μετάδοσης COVID-19 από ζώα	1,36	0,65	1,33	0,77	0,081
Επίρριψη ευθυνών για COVID-19 στα ζώα	1,32	0,50	1,26	0,60	<0,01
Οφέλη και αλληλεπίδραση ζώων-ανθρώπων σε περίοδο COVID-19	3,82	1,45	4,49	1,56	<0,01

Πίνακας 5

Συντελεστές συσχέτισης Pearson r μεταξύ των παραγόντων

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Επιλογή ζώου ράτσας ως ζώο συντροφιάς (1)							
Κίνδυνοι από τη συνανάπτυξη παιδιών με ζώα συντροφιάς και κακοποίηση ζώων (2)	0,50*						
Οφέλη από ζώα συντροφιάς και διαφορετικότητα (3)	-0,34**	-0,38**					
Παγιωμένες αντιλήψεις παιδιών-ενηλίκων για τα ζώα συντροφιάς (4)	0,13**	0,20**	-0,06				
Φόβοι μετάδοσης COVID-19 από ζώα (5)	0,37**	0,44**	-0,18**	0,17**			
Επίρριψη ευθυνών για COVID-19 στα ζώα (6)	0,44**	0,52**	-0,26**	0,20**	0,55**		
Οφέλη και αλληλεπίδραση ζώων-ανθρώπων σε περίοδο COVID-19 (7)	-0,12**	-0,14**	0,32**	-0,01	-0,05	-0,03	
Βαθμός επιρροής (8)	-0,21	-0,15	0,24*	0,02	-0,19	-0,42**	0,08

$p \leq 0,05$ ** $p \leq 0,01$ *** $p \leq 0,001$

Οι συντελεστές συσχέτισης Pearson r των παραγόντων με την ηλικία των ερωτώμενων έδειξαν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση της ηλικίας με τον παράγοντα «Οφέλη και αλληλεπίδραση ζώων-ανθρώπων

σε περίοδο COVID-19» ($r(733)=0,19, p<0,01$) και στατιστικά σημαντική αρνητική συσχέτιση της ηλικίας με τον παράγοντα «Φόβοι μετάδοσης COVID-19 από τα ζώα» ($r(742)=-0,08, p<0,05$). Σε κάθε περίπτωση οι εν λόγω συσχετίσεις είναι ιδιαίτερος ασθενείς, με το μεγάλο μέγεθος δείγματος να παίζει τον κυρίαρχο ρόλο στη στατιστική σημαντικότητά τους.

Ο Πίνακας 5 δίνει τις συσχετίσεις μεταξύ των παραγόντων των δύο κλιμάκων, καθώς και του «βαθμού επιρροής», με σκορ στο διάστημα (-4, 4), όπως υπολογίσθηκε συνδυαστικά από τις απαντήσεις στις ερωτήσεις «Η πανδημία και ο εγκλεισμός λόγω COVID-19 επηρέασε όσα πιστεύατε μέχρι τότε για τα ζώα συντροφιάς» και «Σε ποιο βαθμό σας επηρέασε (θετικά ή αρνητικά, παραβλέψτε αν έχετε απαντήσει "ουδέτερα" στο προηγούμενο)».

Οι συντελεστές συσχέτισης επιβεβαιώνουν ότι όλοι οι παράγοντες που εκφράζουν θετικές στάσεις, σχετίζονται θετικά μεταξύ τους (με ασθενούς ή μέτριας έντασης συσχετίσεις), ενώ σχετίζονται αρνητικά με παράγοντες που εκφράζουν αρνητικές στάσεις (επίσης με ασθενείς είτε μέτριες συσχετίσεις). Ειδικότερα, με βάση τις μέτριας έντασης συσχετίσεις που εμφανίζονται, ο παράγοντας «Επιλογή ζώου ράτσας ως ζώο συντροφιάς» σχετίζεται θετικά με τον παράγοντα «Κίνδυνοι από τη συνανάπτυξη παιδιών με ζώα συντροφιάς και κακοποίηση ζώων» καθώς και με τον παράγοντα «Επίρριψη ευθυνών για COVID-19 στα ζώα», ενώ σχετίζεται αρνητικά με τον παράγοντα «Οφέλη από ζώα συντροφιάς και διαφορετικότητα». Ο παράγοντας «Κίνδυνοι από τη συνανάπτυξη παιδιών με ζώα συντροφιάς και κακοποίηση ζώων σχετίζεται αρνητικά με τον παράγοντα «Οφέλη από ζώα συντροφιάς και διαφορετικότητα», και θετικά με τους παράγοντες «Φόβοι μετάδοσης COVID-19 από ζώα» και «Επίρριψη ευθυνών για COVID-19 στα ζώα». Τέλος, ο παράγοντας «Φόβοι μετάδοσης COVID-19 από ζώα» σχετίζεται θετικά με τον παράγοντα «Επίρριψη ευθυνών για COVID-19 στα ζώα». Οι συσχετίσεις αυτές επιβεβαιώνουν νοηματική συνοχή στις απαντήσεις των ερωτώμενων αφού οι θετικές και οι αρνητικές στάσεις όπως εκφράζονται μέσω των παραγόντων εμφανίζονται αναλόγως συσχετισμένες.

Συζήτηση-Συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνήσει τις αντιλήψεις και στάσεις των ενηλίκων απέναντι στα ζώα συντροφιάς στη βάση των τεσσάρων παραγόντων που προέκυψαν από την ανάλυση. Οι παράγοντες αφορούν στην επιλογή ζώου ράτσας ως ζώο συντροφιάς, στους κινδύνους από τη συνανάπτυξη παιδιών με ζώα συντροφιάς και την κακοποίηση ζώων, στα οφέλη από τη συνύπαρξη με τα ζώα συντροφιάς και ως προς τη διαφορετικότητα και στις παγιωμένες αντιλήψεις για τα ζώα συντροφιάς. Επιπρόσθετα, διερευνήθηκαν κατά πόσο οι αντιλήψεις και στάσεις των ενηλίκων για τα ζώα συντροφιάς, σε σχέση με τους παραπάνω παράγοντες, τροποποιήθηκαν σε συνθήκες πανδημίας COVID-19. Επιπλέον εξετάστηκαν οι σχέσεις των αντιλήψεων και στάσεων των ενηλίκων για τα ζώα συντροφιάς στους παραπάνω παράγοντες με το φύλο, την ηλικία και την κηδεμονία ζώου συντροφιάς καθώς και τις αντιλήψεις και στάσεις των ενηλίκων στους τέσσερις παράγοντες με το φύλο, την ηλικία και την κηδεμονία ζώου συντροφιάς σε περίοδο πανδημίας COVID-19.

Όπως προέκυψε από τον έλεγχο για τις διαφορές στις στάσεις των ερωτώμενων αναφορικά με το αν έχουν ή όχι ζώο συντροφιάς, οι στάσεις των περισσότερων είναι θετικές, είτε απέκτησαν το ζώο κατά την πανδημία, είτε το είχαν από πριν, όπως άλλωστε ήταν αναμενόμενο, αν λάβουμε υπόψη ότι έρευνες έχουν δείξει πως πάνω από το ήμισυ του πληθυσμού παγκοσμίως έχει τουλάχιστον ένα ζώο συντροφιάς (American Pet Products Association, 2019-2020 Growth from Knowledge, 2016). Αυτοί, ωστόσο, που βρέθηκαν να μην έχουν έστω ένα ζώο συντροφιάς, είναι και αυτοί που προτιμούν τα ζώα ράτσας έναντι των ημίαιμων και αυτοί που θεωρούν ότι η συνύπαρξη με τα ζώα εγκυμονεί κινδύνους για τα παιδιά, σημειώνοντας παράλληλα υψηλό σκορ στον παράγοντα της κακοποίησης. Έμμεσα επιβεβαιώνεται αυτό από έρευνες που δείχνουν ότι κάποιος που επιθυμεί πραγματικά να υιοθετήσει ένα ζώο συντροφιάς, επηρεάζεται περισσότερο από χαρακτηριστικά, όπως η ιδιοσυγκρασία και η συμπεριφορά του κυρίως απέναντι στα παιδιά (π.χ. φιλικό, χαρούμενο και παιχνιδιάρικο έναντι φοβικού και λυπημένου) (Podberscek & Blackshaw, 1988· Wells & Hepper, 1992) παρά από το αν είναι ράτσας ή όχι, όπως υποστηρίζουν άλλες έρευνες (Posage et al.1998). Η δε κακοποίηση ενδέχεται να λειτουργεί ως αντίδραση στο φόβο που προκαλεί η άγνοια για τα ζώα. Επιπλέον, όσοι δεν έχουν ζώο, φοβούνται περισσότερο τη μετάδοση του COVID-19 από τα ζώα, τους επιρρίπτουν

περισσότερο ευθύνες σχετικά με αυτήν, ενώ αναγνωρίζουν λιγότερο τα οφέλη από την αλληλεπίδραση ζώων-ανθρώπων κατά την πανδημία. Οι αντιλήψεις αυτές είναι αναμενόμενες για όσους δεν έχουν ζήσει ποτέ με ζώα συντροφιάς σε φυσιολογικές συνθήκες, πόσο μάλλον σε περίοδο πανδημίας που το άγχος αυξάνεται δραματικά (Hoy-Gerlach et al., 2020).

Ως προς το αν η πανδημία και ο εγκλεισμός λόγω COVID-19 επηρέασε τις μέχρι τότε αντιλήψεις των ερωτώμενων για τα ζώα συντροφιάς, η έρευνα έδειξε ότι, συγκριτικά με τους ερωτώμενους που είχαν ήδη θετική στάση για τα ζώα πριν την πανδημία, υψηλότερα σκορ στον παράγοντα «Επιλογή ζώου ράτσας ως ζώου συντροφιάς» σημείωσαν όσοι με οποιονδήποτε τρόπο (θετικά ή αρνητικά) επηρεάστηκαν από αυτήν. Αυτό πιθανό να οφείλεται στη στερεοτυπική αντίληψή τους για την υπεροχή των ζώων ράτσας, έναντι των ημίαιμων, τα οποία θεωρούν λιγότερο επιρρεπή σε ασθένειες. Αυτό, όμως, δεν επιβεβαιώνεται βιβλιογραφικά καθώς έχει βρεθεί ότι στα ζώα ράτσας εμφανίζονται συχνότερα προβλήματα υγείας (Bellumori et al., 2013), από τα οποία μάλιστα κινδυνεύουν περισσότερο να πεθάνουν συγκριτικά με τα ημίαιμα που πεθαίνουν συχνότερα λόγω ατυχημάτων (Proschowsky et al. 2003; Switzer & Nolte, 2007). Επιπλέον, όσοι δεν επηρεάστηκαν σε σχέση με όσα πίστευαν μέχρι την πανδημία για τα ζώα, είναι και εκείνοι που θεωρούν περισσότερο ότι τα παιδιά κινδυνεύουν από αυτά και κακοποιούν περισσότερο τα ζώα. Ως προς τον κίνδυνο που διατρέχουν τα παιδιά από τα ζώα, οι έρευνες έχουν δείξει ότι όσο περισσότερο μένει ένα παιδί στο σπίτι με ένα ζώο συντροφιάς λόγω του εγκλεισμού, αυξάνεται η πιθανότητα τραυματισμού του από το ζώο καθώς και εμφάνισης αλλεργιών και άσθματος (Fretzayas et al., 2013; Jakeman et al., 2020). Αυτό δικαιολογεί, επομένως, σε ένα βαθμό τη στάση τους απέναντι στα ζώα. Όσον αφορά δε την κακοποίηση, αυτή επιβεβαιώνεται από έρευνες που αφορούν στην πανδημία SARS-CoV-2, όπου οργανώσεις προχώρησαν σε μαζικούς θανάτους αδέσποτων ζώων προκειμένου να παρεμποδίσουν τη μετάδοση του ιού παρά τις διαβεβαιώσεις επίσημων φορέων ενάντια στην κακοποίηση των ζώων ότι ο SARS-CoV-2 δεν μεταδίδεται στον άνθρωπο από τα ζώα (Kim, 2020). Ο φόβος, επομένως, σε συνδυασμό με την άγνοια είναι εκείνος που ωθεί τους ανθρώπους στην κακοποίηση των ζώων ειδικά σε περιόδους πανδημίας, όπου το άγχος είναι διάχυτο (Applebaum et al., 2020). Επιπλέον, όσοι απάντησαν στην παρούσα έρευνα ότι δεν επηρεάστηκαν οι αντιλήψεις τους για τα ζώα από την πανδημία καθώς ήταν ήδη αρνητικοί, επιρρίπτουν περισσότερο τις ευθύνες στα ζώα. Αυτό δείχνει αφενός πόσο παγιωμένες είναι οι στερεοτυπικές αντιλήψεις απέναντι στα ζώα και αφετέρου πώς η άγνοια και η ελλιπής ενημέρωση ενισχύει αρνητικές αντιλήψεις και στάσεις απέναντι στα ζώα.

Ως προς τον παράγοντα «Οφέλη από τα ζώα συντροφιάς και διαφορετικότητα», οι αντιλήψεις των ερωτώμενων στην έρευνα δεν διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους. Ενδιαφέρον, ωστόσο, είναι ότι στον ίδιο παράγοντα, σε περίοδο COVID-19, υψηλό σκορ σημειώνουν όσοι ήταν από πριν θετικοί απέναντι στα ζώα, αλλά ακόμα υψηλότερο είναι εκείνων που επηρεάστηκαν θετικά αλλά και αρνητικά κατά την πανδημία. Αυτό ενδεχομένως δείχνει μια διάθεση εκμετάλλευσης των ζώων προκειμένου να βελτιώσουν τις συνθήκες εγκλεισμού τους, καθώς ο περίπατος με το κατοικίδιο προβλέπεται από τους κανονισμούς ακόμα και σε συνθήκες πανδημίας. Επομένως, εφόσον είναι αρνητικοί απέναντι στα ζώα, στην πανδημία θα περίμενε κανείς να διατηρήσουν ή να ενισχύσουν την αρνητική τους στάση εν όψει κινδύνου μετάδοσης (Hoy-Gerlach et al., 2020). Αντί αυτού, βλέπουν τα ζώα με πιο θετική ματιά είτε προς διευκόλυνσή τους είτε επειδή θέλουν να καλύψουν το κενό που δημιουργεί η αναγκαστική απομάκρυνση από το καθημερινό πρόγραμμά τους με την ρουτίνα φροντίδας και ενασχόλησης με ένα ζώο (Brooks et al., 2018).

Σχετικά με τις διαφορές ανά φύλο στους υπό εξέταση παράγοντες που σχετίζονται τόσο με τις εν γένει αντιλήψεις και στάσεις των ενηλίκων για τα ζώα όσο και σε περίοδο πανδημίας, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι άνδρες επιλέγουν συχνότερα καθαρόαιμα ζώα έναντι ημίαιμων, θεωρούν περισσότερο ότι η συνανάπτυξη με τα ζώα συντροφιάς εγκυμονεί κινδύνους για τα παιδιά, είναι περισσότερο υπέρ της κακοποίησης των ζώων και εκτιμούν λιγότερο τα οφέλη από τα ζώα συντροφιάς σε σχέση με τις γυναίκες, οι οποίες δείχνουν να είναι πιο ευαίσθητοποιημένες σε θέματα κακοποίησης. Επίσης, επιρρίπτουν σε μικρότερο βαθμό ευθύνες στα ζώα για τη μετάδοση του ιού σε σχέση με τους άνδρες και θεωρούν σε μικρότερο βαθμό συγκριτικά με αυτούς ότι η συνύπαρξη με ζώα εγκυμονεί κινδύνους για τα παιδιά. Αυτά δείχνουν ότι το αίσθημα φιλοζωίας είναι υψηλότερο στις γυναίκες κάτι που τις χαρακτηρίζει και στην περίοδο της πανδημίας καθώς, όπως προέκυψε, αντιλαμβάνονται περισσότερο

από τους άνδρες τα οφέλη από τη συνύπαρξη με τα ζώα. Οι Oliva και Johnston (2020) διερεύνησαν, μεταξύ άλλων, το ρόλο του φύλου ως προβλεπτικό παράγοντα μοναχικότητας σε περίοδο πανδημίας COVID-19 και δεν βρήκαν ότι σχετίζονται, σε αντίθεση με την ηλικία και το αν είναι κάποιος ιδιοκτήτης ενός ζώου συντροφιάς.

Ειδικά για την ηλικία, ο εγκλεισμός ως συνέπεια της πανδημίας έχει βρεθεί να επηρεάζει τους ανθρώπους όλων των ηλικιών (Oliva & Johnston, 2020). Στην παρούσα έρευνα η ηλικία των ερωτώμενων βρέθηκε να επηρεάζει σημαντικά δύο μόνο παράγοντες, τις αντιλήψεις τους για τα οφέλη από την αλληλεπίδραση με τα ζώα σε περίοδο COVID-19, και τους φόβους από τη μετάδοση του ιού από τα ζώα. Παρόλο που η πρώτη είναι μια ισχυρά στατιστικώς σημαντική συσχέτιση, βγαίνουν και οι δύο ασθενείς λόγω μεγάλου μεγέθους του δείγματος. Επομένως, η ηλικία δεν επηρεάζει τις εν γένει αντιλήψεις τους για τα ζώα στους υπό εξέταση παράγοντες ούτε τις αντιλήψεις για αυτά, ειδικά σε περίοδο πανδημίας. Έρευνες πάνω στο ρόλο της ηλικίας στο δεσμό με τα ζώα και τις επιδράσεις της, έχουν δείξει ότι η κοινωνική ανάπτυξη νεαρών ενηλίκων επηρεάζεται από το δεσμό που είχαν σε μικρή ηλικία με ένα ζώο και μάλιστα εντοπίζουν θετική συσχέτιση αν ο δεσμός αυτός έλαβε χώρα στη νηπιακή και στην εφηβική ηλικία (Poresky et al., 1988).

Τέλος, τα αποτελέσματα από τη συσχέτιση των παραγόντων των δύο κλιμάκων και του βαθμού επιρροής από τον COVID-19, έδειξαν ότι όσο λιγότερο επέρριπταν οι ερωτώμενοι ευθύνες στα ζώα για τη μετάδοση του ιού, τόσο θετικότερα επηρεάστηκαν για τη στάση τους απέναντι στα ζώα λόγω της πανδημίας. Επομένως, το αν θεωρούσαν υπεύθυνα τα ζώα για τη μετάδοση του ιού ή όχι, καθόρισε και το αν επηρεάστηκαν αντίστοιχα αρνητικά ή θετικά. Η ευαισθητοποίηση, δηλαδή, και ενδεχομένως η ενημέρωσή τους σε θέματα υγιεινής και ασφάλειας των ζώων, μπορεί να ερμηνεύει τη θετικότερη στάση τους απέναντι στα ζώα ακόμα και σε περίοδο πανδημίας. Αυτοί δε που είχαν θετική επιρροή, είναι οι άνθρωποι που αναγνωρίζουν τα οφέλη από τα ζώα συντροφιάς όχι μόνο σε περίοδο πανδημίας αλλά γενικά, όπως φάνηκε από τη θετική συσχέτιση του παράγοντα «Οφέλη από τα ζώα συντροφιάς και διαφορετικότητα» με το σκορ βαθμού επιρροής σε καθένα από τους παράγοντες που αφορούν στις εν γένει αντιλήψεις και στάσεις για τα ζώα και σε αυτές κατά την περίοδο της πανδημίας.

Ωστόσο, παρόλο που ήταν πολύ θετικές οι στάσεις των ερωτώμενων απέναντι στα ζώα συντροφιάς, το δείγμα ήταν δείγμα ευκολίας, που σημαίνει ότι δεν έχουμε εκτίμηση του τι πράγματι συμβαίνει στον πληθυσμό. Για το λόγο αυτό δεν μπορούμε να γενικεύσουμε τα αποτελέσματά και αυτό αποτελεί περιορισμό της έρευνάς μας. Προκύπτουν, όμως, από αυτά σχέσεις αίτιου-αιτιατού, οι οποίες, όπως και οι σχέσεις αλληλεπίδρασης παραμέτρων της έρευνας, είναι γενικεύσιμες. Ένας επιπρόσθετος περιορισμός της έρευνας είναι το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής των γυναικών σε σχέση με αυτό των αντρών. Ωστόσο αυτό ενδεχομένως μπορεί να ερμηνευτεί από την μεγαλύτερη συμμετοχή των γυναικών σε τέτοιου είδους ερωτηματολόγια on-line (Smith, 2008), αλλά και από την μεγαλύτερη συμμετοχή τους σε έρευνες με θεματική τα ζώα συντροφιάς (Bowen et al., 2020· Dwyer et al., 2006· Elzerman et al., 2020). Άλλοι περιορισμοί που σχετίζονται με τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου μέσω google form είναι οι δυσκολίες στον καθορισμό του δείγματος και στην αντιπροσωπευτικότητα αυτού. Ειδικότερα, σχετίζεται με τον πληθυσμό που έχει σύνδεση με το διαδίκτυο, (δεν έχουν όλοι συνδρομή ίντερνετ, παρά την εξάπλωση του διαδικτύου), χρησιμοποιεί τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και δεν αφορά ολόκληρο τον πληθυσμό της Ελλάδας, δηλαδή μπορεί να χρησιμοποιηθεί από συγκεκριμένους πληθυσμούς που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο σε καθημερινή βάση. Επιπρόσθετα, δεν υπάρχει προσωπική επαφή με τον ερωτώμενο, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε αυθαίρετη απάντηση από τον/την ερωτώμενο/η ή και σε συνέχιση του ερωτηματολογίου, ενώ ο/η ερωτώμενος/η εμφανίζει σημάδια δυσφορίας (Gosling & Mason, 2015· Λιναρδής κ.α., 2011· Woods et al., 2015) και οι ερωτήσεις ήταν κλειστές προκειμένου να υπάρχει υψηλότερο ποσοστό απαντήσεων (Newby, 2019). Η παρούσα έρευνα αναδεικνύει τις στάσεις και αντιλήψεις των ενηλίκων σχετικά με τα οφέλη από τις αλληλεπιδράσεις με τα ζώα σε περιόδους κρίσιμες για την οικονομική ανάπτυξη των λαών και την ψυχική ευεξία των ανθρώπων και επιχειρεί να εντοπίσει στερεοτυπικές αντιλήψεις για τα ζώα που οδηγούν σε ανήθικες και παράνομες συμπεριφορές (κάθε μορφή κακοποίησης) οι οποίες εντείνονται σε κρίσιμες περιόδους. Η αντιμετώπιση της πανδημίας απαιτεί κοινωνική απόσταση, η οποία αντίκειται στην ανθρώπινη φύση που είναι κατά βάση κοινωνική (Correia-Caeiro et al., 2020). Τα ζώα έρχονται να διευκολύνουν αυτήν την παρά φύση απαίτηση, να μετριάσουν και να κάνουν πιο ανώδυνη την απόσταση του ανθρώπου από το

πλησίον του (Hoy-Gerlach & Wehman 2017· Hoy-Gerlach et al., 2019). Κάτι τέτοιο θα επιτευχθεί καλύτερα αν η έρευνα στραφεί και στη μελέτη του πώς τα ίδια τα ζώα βιώνουν την πανδημία. Ήδη υπάρχουν αποτελέσματα που δείχνουν ότι σαφώς και επηρεάζονται, θετικά αλλά και αρνητικά, από την εκτεταμένη συνύπαρξή τους με τους κηδεμόνες τους σε συνθήκες εγκλεισμού, την αλλαγή στη συμπεριφορά τους εξαιτίας αποστασιοποίησης από αυτά λόγω φόβου ή προσκόλλησης σε αυτά από ανάγκη για επαφή (Oliva & Johnston, 2020). Χρειάζεται, ωστόσο, περαιτέρω διερεύνηση καθώς η περίοδος της πανδημίας επιμηκύνεται και οι επιπτώσεις της τείνουν να πάρουν μόνιμες διαστάσεις. Η ευαισθητοποίηση απέναντι στα ζώα συντροφιάς θα ανοίξει το δρόμο για μια πιο ποιοτική ζωή σε δύσκολες για όλους συνθήκες αρκεί να τηρούνται και για τα ζώα αντίστοιχα μέτρα με εκείνα που ισχύουν για τους ανθρώπους (Anderson et al., 2019). Για αυτό άλλωστε θα ήταν σημαντικό η ευαισθητοποίηση να ξεκινά από τις μικρές ηλικίες μέσα από ερευνητικά-εκπαιδευτικά προγράμματα και να πλαισιώνεται και από δράσεις για την ευαισθητοποίηση και ενηλίκων (γονιών και εκπαιδευτικών). Η ανίχνευση των στάσεων, η τροποποίηση αρνητικών στάσεων απέναντι στα ζώα συντροφιάς, η ενημέρωση για τα οφέλη από τη συνύπαρξη με τα ζώα συντροφιάς, η βαθμιαία απόκτηση γνώσεων για αυτά (π.χ. υποχρεώσεις, νομικό πλαίσιο), η ενίσχυση ενσυναίσθησης και ενημέρωση για την κακοποίηση ζώων συντροφιάς και πιθανούς τρόπους αντιμετώπισης αποτελούν σημαντικά πεδία για έρευνα και υλοποίηση κατάλληλων προγραμμάτων.

Βιβλιογραφία

- American Pet Products Association (2019). *2019-2020 APPA National Pet Owners Survey*. American Pet Products Association.
- Anderson, M. E., Stull, J. W., & Weese, J. S. (2019). Impact of dog transport on high-risk infectious diseases. *Veterinary Clinics: Small Animal Practice*, *49*(4), 615-627. <https://doi.org/10.1016/j.cvsm.2019.02.004>
- Andrews, J. L., Foulkes, L., & Blakemore, S. J. (2020). Peer influence in adolescence: Public-health implications for COVID-19. *Trends in Cognitive Sciences*, *24*(8), 585-587. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2020.05.001>
- Applebaum, J. W., Tomlinson, C. A., Matijczak, A., McDonald, S. E., & Zsembik, B. A. (2020). The concerns, difficulties, and stressors of caring for pets during COVID-19: results from a large survey of US pet owners. *Animals*, *10*(10), 1882. <https://doi.org/10.3390/ani10101882>
- Bellumori, T.P, Famula, T.R, Bannasch, D.L, Belanger, J.M., & Oberbauer, A.M. (2013). Prevalence of inherited disorders among mixed-breed and purebred dogs: 27,254 cases (1995- 2010). *JAVMA*, *242*(11), 1549-1555. <https://doi.org/10.2460/javma.242.11.1549>
- Bowen, J., García, E., Darder, P., Argüelles, J., & Fatjó, J. (2020). The effects of the Spanish COVID-19 lockdown on people, their pets and the human-animal bond. *Journal of Veterinary Behavior*, *13*, 75-91. <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2020.05.013>
- Brooks, H. L., Rushton, K., Lovell, K., Bee, P., Walker, L., Grant, L., & Rogers, A. (2018). The power of support from companion animals for people living with mental health problems: a systematic review and narrative synthesis of the evidence. *BMC Psychiatry*, *18*(1), 1-12. <https://doi.org/10.1186/s12888-018-1613-2>
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. *The Lancet*, *395*(10227), 912-920.
- Chandler, C. (2019). "Eight domains of pet-owner wellness: implications for counselors and counselor training". In L. Kogan, & C. Blazina (Eds.), *Clinician's guide to treating companion animal issues: Addressing human-animal interaction*. (pp. 103-114). Elsevier Academic Press.
- Contini, C., Di Nuzzo, M., Barp, N., Bonazza, A., De Giorgio, R., Tognon, M., Rubino, S. (2020). The novel zoonotic COVID-19 pandemic: an expected global health concern. *The Journal of Infection in Developing Countries*, *14* (3), 254-264. <https://doi.org/10.3855/jidc.12671>
- Correia-Caeiro, C., Guo, K., & Mills, D. S. (2020). Perception of dynamic facial expressions of emotion between dogs and humans. *Animal Cognition*, *23*(3), 465-476. <https://doi.org/10.1007/s10071-020-01348-5>
- Di Renzo, L., Gualtieri, P., Cinelli, G., Bigioni, G., Soldati, L., Attinà, A., Bianco, F. F., Caparello, G., Camodeca, V., Carrano, E., Ferraro, S., Giannattasio, S., Leggeri, C., Rampello, T., Lo Presti, L., Tarsitano, M. G., & De

- Lorenzo, A. (2020). Psychological aspects and eating habits during COVID-19 home confinement: Results of EHLC-COVID-19 Italian Online Survey. *Nutrients*, 12(7), 1-14.
- Druss, B. G. (2020). Addressing the COVID-19 pandemic in populations with serious mental illness. *JAMA Psychiatry*, 77(9), 891-892.
- Dwyer, F., Bennett, P. C., & Coleman, G. J. (2006). Development of the Monash dog owner relationship scale (MDORS). *Anthrozoös*, 19(3), 243-256.
- Druss, B. (2020). Addressing the COVID-19 Pandemic in Populations With Serious Mental Illness. *JAMA Psychiatry*, 77(9), 891-892. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2020.0894>
- Elzerman, A. L., DePorter, T. L., Beck, A., & Collin, J. F. (2020). Conflict and affiliative behavior frequency between cats in multi-cat households: a survey-based study. *Journal of Feline Medicine and Surgery*, 22(8), 705-717.
- Esteves, S. W., & Stokes, T. (2008). Social effects of a dog's presence on children with disabilities. *Anthrozoös*, 21(1), 5-15. <https://doi.org/10.1080/08927936.2008.11425166>
- Faleiros, F., K ppler, C., Pontes, F. A. R., Silva, S. S. D. C., Goes, F. D. S. N. D., & Cucick, C. D. (2016). Use of virtual questionnaire and dissemination as a data collection strategy in scientific studies. *Texto & Contexto-Enfermagem*, 25(4). <https://doi.org/10.1590/0104-07072016003880014>
- Fretzayas, A., Kotzia, D., & Moustaki, M. (2013). Controversial role of pets in the development of atopy in children. *World Journal of Pediatrics*, 9, 112-119. <https://doi.org/10.1007/s12519-013-0412-6>
- Gosling, S.D., & Mason W. (2015). Internet research in psychology. *Annual Review of Psychology*, 66, 877-902. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010814-015321>
- Growth from Knowledge (GfK). 2016. "Pet owners Dominate in Latin America, Russia, and the United States." May 24, 2016. Retrieved from https://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/website_content/Global_Study/Documents/20160524_PM_Pet_ownership_efin.pdf
- Hoy-Gerlach, J., & Wehman, S. (2017). *Human-animal interactions: a social work guide*. NASW Press, National Association of Social Workers.
- Hoy-Gerlach, J., Vincent, A., & Hector, B. L. (2019). Emotional Support Animals in the United States: Emergent Guidelines for Mental Health Clinicians. *Journal of Psychosocial Rehabilitation and Mental Health*, 6(2), 199-208. <https://doi.org/10.1007/s40737-019-00146-8>
- Hoy-Gerlach, J., Rauktis, M., & Newhill, C. (2020). (Non-human) Animal companionship: a crucial support for people during the COVID-19 pandemic. *Society Register*, 4(2), 109-120. <https://doi.org/10.14746/sr.2020.4.2.08>
- Jakeman, M., Oxley, J.A., Owczarczak-Garstecka, S.C., & Westgarth, C. (2020). Pet dog bites in children: management and prevention. *BMJ Paediatrics Open*, 4, 726. <https://doi.org/10.1136/bmjpo-2020-000726>
- Kim, A. CNN (March 15, 2020). Cats and dogs abandoned at the start of the Coronavirus outbreak are now starving or being killed. Retrieved from <https://www.cnn.com/2020/03/15/asia/coronavirus-animals-pets-trnd/index.html>
- Λιναρδής, Α., Παπαγιαννόπουλος, Κ., & Καλησπεράτη, Ε. (2011). Η διαδικτυακή έρευνα. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα και εργαλεία διεξαγωγής διαδικτυακών ερευνών. Εθνικό Κέντρο Διαδικτυακών Ερευνών. Ανακτήθηκε από: <http://main.ekke.gr/publications/wp/wp23.pdf>
- López-Zerón, G., & Blow, A. (2017). The role of relationships and families in healing from trauma. *Journal of Family Therapy*, 39(4), 580-597. <https://doi.org/10.1111/1467-6427.12089>
- Μαρκοδημητράκη, Μ. Ε., Κυπριωτάκη, Μ. Α., Λιναρδάκης, Μ., Σπανάκη, Ειρ., Καλεσίου, Μ., & Ζυμονοπούλου, Μ. (υπό δημοσίευση). ΕΥ ΖΩΩΝ: Σχεδιάζοντας και εφαρμόζοντας εκπαιδευτικές δραστηριότητες για την ευαισθητοποίηση παιδιών προσχολικής ηλικίας απέναντι στα ζώα συντροφιάς. *Προσχολική & Σχολική Εκπαίδευση*.
- Meehan, M., Massavelli, B., & Pachana, N. (2017). Using attachment theory and social support theory to examine and measure pets as sources of social support and attachment figures. *Anthrozoös*, 30(2), 273-289. <https://doi.org/10.1080/08927936.2017.1311050>
- Melson, G. F. (2003). Child development and the human-companion animal bond. *American Behavioral Scientist*, 47(1), 31-39. <https://doi.org/10.1177/0002764203255210>
- Mueller, R. L., & Hunter, E. G. (2019). The Intersection of Aging and Pet Guardianship: Influences of Health and Social Support. *People and Animals: The International Journal of Research and Practice*, 2(1), 3. <https://docs.lib.purdue.edu/paij/vol2/iss1/3>

- Nagendrappa, S., & Schoib, S. (2020). Recognizing the role of animal-assisted therapies in addressing mental health needs during the COVID-19 pandemic. *Asian Journal of Psychiatry*, 53, 102390, 1-2. <http://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102390>
- Newby, P. (2019). *Μέθοδοι έρευνας στην εκπαίδευση* (Γ. Μανωλίτσας, επιμ. έκδ., Ι. Φυριππή, μτφρ.). Αθήνα: Πεδίο. Έτος έκδοσης πρωτότυπου έργου 2014.
- Nieforth, L. O., & O'Haire, M. E. (2020). The role of pets in managing uncertainty from COVID-19. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(1), 245-246.
- Oliva, J. L., & Johnston, K. L. (2020). Puppy love in the time of Corona: dog ownership protects against loneliness for those living alone during the COVID-19 lockdown. *The International Journal of Social Psychiatry*, 1-11. <https://doi.org/10.1177/0020764020944195>
- Parry, N. (2020). COVID-19 and pets: When pandemic meets panic. *Forensic Science International: Reports*, 2, 100090, 1-4. <http://doi.org/10.1016/j.fsir.2020.100090>
- Podberscek, A. L., & Blackshaw, J. K. (1988). Reasons for liking and choosing a cat as a pet. *Australian Veterinary Journal*, 65(10), 332-333. <https://doi.org/10.1111/j.1751-0813.1988.tb14523.x>
- Poresky, R. H., Hendrix, C., Mosier, J. E., & Samuelson, M. L. (1988). The companion animal semantic differential: long and short form reliability and validity. *Educational and Psychological Measurement*, 48(1), 255-260. <https://doi.org/10.1177/001316448804800131>
- Posage, J. M., Bartlett, P. C., & Thomas, D. K. (1998). Determining factors for successful adoption of dogs from an animal shelter. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 213(4), 478.
- Proschowsky, H.F, Rugbjerg, H., & Ersbøll, E.K. (2003). Mortality of purebred and mixed-breed dogs In Denmark. *Preventive Veterinary Medicine*, 58, 63-74. [https://doi.org/10.1016/S0167-5877\(03\)00010-2](https://doi.org/10.1016/S0167-5877(03)00010-2)
- Shinn, A. K., & Viron, M. (2020). Perspectives on the COVID-19 pandemic and individuals with serious mental illness. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 81(3), 0-0. <https://doi.org/10.4088/JCP.20com13412>
- Shreedhar, G., & Mourato, S. (2020). Linking human destruction of nature to COVID-19 increases support for wildlife conservation policies. *Environmental and Resource Economics*, 76(4), 963-999. <https://doi.org/10.1007/s10640-020-00444-x>
- Singer, T., & Klimecki, O. M. (2014). Empathy and compassion. *Current Biology*, 24(18), R875-R878. Smith, G. (2008). Does gender influence online survey participation?: A record-linkage analysis of university faculty online survey response behavior. *ERIC Document Reproduction Service No. ED 501717*.
- Stallard, M., & Stallard, K. (2020). "COVID-19 Is Coinciding With a Loneliness Epidemic." *Government Executive*, 23 (8), 819-35. [https://doi.org/10.1016/S0306-4530\(98\)00056-0.38635](https://doi.org/10.1016/S0306-4530(98)00056-0.38635)
- Switzer, E., & Nolte, I. (2007). Is the mongrel really the healthier dog? Investigation on the disease susceptibility of mixed breed dogs in Germany. *Praktische Tierarzt*, 88(1), 14-19.
- Vincent, A., Mamzer, H., Ng, Z., & Farkas, K. J. (2020). People and their pets in the times of the COVID-19 Pandemic. *Society Register*, 4(3), 111-128. <https://doi.org/10.14746/sr.2020.4.3.06>
- Wells, D.L., & Hepper, P.G. (1992). The behaviour of dogs in a rescue shelter. *Animal Welfare*, 1, 171-186.
- World Health Organization (2020). Novel coronavirus (2019-nCoV) technical guidance. 2020. Retrieved from <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance>
- Yamaguchi, K., Takebayashi, Y., Miyamae, M., Komazawa, A., Yokoyama, C., & Ito, M. (2020). Role of focusing on the positive side during COVID-19 outbreak: Mental health perspective from positive psychology. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(S1), 49-50. <http://dx.doi.org/10.1037/tra0000807>
- Yoosefi Lebni, J., Abbas, J., Moradi, F., Salahshoor, M. R., Chaboksavar, F., Irandoost, S. F., Nezhaddadgar, N., & Ziapour, A. (2020). How the COVID-19 pandemic effected economic, social, political, and cultural factors: a lesson from Iran. *International Journal of Social Psychiatry*, 1-3. https://doi.org/0020_764020939984

Παράρτημα

Ερωτήσεις Ερωτηματολογίου

ΜΕΡΟΣ I: Δημογραφικά στοιχεία

- Φύλο
- Ηλικία σε έτη
- Εκπαίδευση (δηλώστε τον ανώτερο τίτλο σπουδών που έχετε ως τώρα)
- Εργασιακή κατάσταση
- Περιοχή κατοικίας
- Νομός κατοικίας
- Έχετε έστω ένα ζώο συντροφιάς;

ΜΕΡΟΣ II: Ερωτήσεις κλίμακας στάσεων

- Τα παιδιά κινδυνεύουν από την επαφή με αδέσποτα ζώα κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής τους.
- Η υιοθεσία ενός ανάπηρου ζώου βοηθά τους ανθρώπους να μάθουν να εντάσσουν στη ζωή τους το διαφορετικό.
- Τα ζώα βοηθούν την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη ανθρώπων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
- Τα παιδιά καλύτερα να μην έχουν κατοικίδιο κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας, επειδή στενοχωριούνται από την απώλεια ενός ζώου.
- Είναι προτιμότερο να υιοθετεί κανείς ζώακι από εκτροφέα (δηλ. ζώο ράτσας).
- Η ύπαρξη ζώου στο σπίτι ενισχύει το αίσθημα της συντροφικότητας.
- Τα σκυλιά ράτσας είναι πιο εύκολο να «εκπαιδευτούν» σε καλή συμπεριφορά και στην «τουαλέτα».
- Αν υιοθετήσω ένα ανάπηρο ζώο, θα μάθω να ζω με άλλους που είναι διαφορετικοί από εμένα και από τους περισσότερους ανθρώπους.
- Όσοι πετούν φόβες στα αδέσποτα είναι δικαιολογημένοι, αφού τα ζώα παρεμβαίνουν στον χώρο που ανήκει στον άνθρωπο.
- Ένα παιδί απαγορεύεται να μεγαλώνει με ένα ζώο που μπορεί να φέρει επικινδυνότητα στη ζωή του (π.χ. αρρώστιες).
- Είναι δύσκολο να αλλάξουν οι αντιλήψεις των ενηλίκων για τα ζώα συντροφιάς.
- Είναι δύσκολο να αλλάξουν οι αντιλήψεις των παιδιών για τα ζώα συντροφιάς.
- Τα ζώα που ζουν μέσα στο σπίτι και συντροφεύουν ανθρώπους πρέπει να είναι ράτσας.
- Το κατοικίδιο μας κρατάει συντροφιά.
- Μου αρέσει το σκυλί να μένει δεμένο στην αυλή αντί να ζει μέσα με όλη την οικογένεια.
- Τα σκυλιά ράτσας γενικά είναι πιο υγιή από τα αδέσποτα ή από αυτά που διαβιούν σε ένα κυνοκομείο/καταφύγιο ζώων.
- Όσοι βασανίζουν ή κακοποιούν τα ζώα πρέπει να τιμωρούνται βάσει νόμου.
- Θα προτιμούσα να υιοθετήσω ένα ζώο ράτσας.

ΜΕΡΟΣ III: Ερωτήσεις «ζώα συντροφιάς και COVID-19»

- Η πανδημία και ο εγκλεισμός λόγω COVID-19 επηρέασε όσα πιστεύατε μέχρι τότε για τα ζώα συντροφιάς.
- Σε ποιο βαθμό σας επηρέασε (θετικά ή αρνητικά, παραβλέψτε αν έχετε απαντήσει «ουδέτερα» στο προηγούμενο);

Κλίμακα στάσεων απέναντι στα ζώα συντροφιάς στην περίοδο της πανδημίας COVID-19.

- Θεωρώ τα ζώα κατά κάποιο τρόπο υπεύθυνα για την πανδημία την οποία βιώνει η ανθρωπότητα.
- Έχω γίνει πιο επιφυλακτικός/ή στο να έρχομαι σε επαφή με ζώα κατά τον εγκλεισμό λόγω της πανδημίας.
- Έχω γίνει πιο επιφυλακτικός/ή στο να έρχονται τα παιδιά σε επαφή με ζώα κατά τον εγκλεισμό λόγω της πανδημίας.
- Η επαφή με ζώα κατά την περίοδο του εγκλεισμού υποκαθιστά την επαφή με τους ανθρώπους.
- Κατά την περίοδο του εγκλεισμού, ένιωθα πιο ασφαλής με την επαφή μου με ζώα παρά με ανθρώπους.
- Όταν χαϊδεύω ζώα και έρχομαι σε απευθείας επαφή με το δέρμα τους, κινδυνεύω να κολλήσω COVID-19.

- Τα ζώα ευθύνονται σε μεγάλο βαθμό για τους ιούς και τα μικρόβια που απειλούν τους ανθρώπους και θα πρέπει να τα κρατάμε μακριά.
- Πρέπει να κρατάμε τα ζώα σε απόσταση από τους ανθρώπους, ώστε να παραμένουμε υγιείς και χωρίς νέους ιούς που αυτά μπορεί να φέρουν.
- Κατά την περίοδο της πανδημίας, θεωρούσα απαραίτητη την απολύμανση του κατοικίδιου μου όταν επιστρέφαμε από μια βόλτα.
- Συνειδητοποίησα την αξία του κατοικίδιου μου όταν αναγκάστηκα να ζω για πολλές ώρες μέσα στο σπίτι λόγω εγκλεισμού.
- Δυσκολεύομαι να κατανοήσω τη σχέση στοργής που έχουν κάποιοι με το κατοικίδιο τους και ότι ζουν μαζί μέσα στο σπίτι.

Effects of the pandemic Covid-19 on perceptions and attitudes of adults towards pets

Maria MARKODIMITRAKI¹, Michael LINARDAKIS¹, Maria KYPRIOTAKI¹

¹Department of Preschool Education, University of Crete, Crete, Greece

---

KEYWORDS

adults,
attitudes,
COVID-19,
perceptions,
pets

ABSTRACT

The aim of the present study is to detect the quality of adult interactions with pets during the COVID-19 pandemic. We investigated the perceptions and attitudes of adults towards pets and the effects of the pandemic on the formation of perceptions and attitudes as well as on the concerns of adults regarding the transmission of COVID-19 through pets. In addition, we investigated the relationships of adults' attitudes towards animals with their responses to the effects of the pandemic on their relationships with animals and the differences in these effects by sex, age group and animal ownership and companionship. We investigated the perceptions and the attitudes of adults based on an adapted relevant scale for parents of students to address adults in the general population. 787 adults from Greece participated in the present research. Results showed that the positive attitudes of adults towards pets were maintained during the COVID-19 period. Similarly, the negative attitudes of adults towards pets were maintained during the pandemic period, with participants blaming animals for transmitting the virus to humans. Through this empirical study, important issues emerge related to the benefits of adult interaction with pets, which are discussed in view of their future use in a variety of educational and clinical contexts.

CORRESPONDENCE

Maria Markodimitraki,
University of Crete,
Gallos Campus, Rethimno,
74100, Greece
email: markodim@edc.uoc.gr